Ще донедавна в Україні аутизм як самостійне порушення розвитку не визнавався, а до сьогодні відсутньою є професійна підготовка як медичних, так і психолого-педагогічних працівників, що значно ускладнює можливість розпізнання дітей з аутизмом на ранніх етапах розвитку, а також – процес здійснення їхньої діагностики і організації ефективних корекційно-розвивальних занять для них. 5 років потому засновано Громадську асоціацію підтримки осіб з аутизмом „СОНЯЧНЕ КОЛО", головна мета діяльності якої – змінити наявну ситуацію щодо аутичної проблематики в Україні. Так як в Україні не створено умов для набуття фахівцями такої спеціалізації, як робота з аутичними дітьми, фахівці організації шукали дієві шляхи оволодіння практичними знаннями та вміннями за кордоном:

- безпосереднє знайомство з досвідом роботи та своєрідне стажування в Росії, у московських центрах і організаціях «Наш сонячний світ», Центр лікувальної педагогіки, лабораторія змісту і методів навчання дітей з емоційними порушеннями Інституту корекційної педагогіки РАО; інтеграційна школа «Ковчег», державний Центр психолого-медико-соціального супроводу дітей і підлітків;
- практичний семінар у Польщі, на базі краківської спеціальної школи для дітей та молоді з аутизмом №13 и Центр допомоги у професійному становленні молоді з аутизмом "Ферма життя";
- численні науково-практичні конференції, у тому числі - з міжнародною участю.

Підвищення нашого фахового рівня та набуття спеціалізації щодо роботи з аутичними дітьми та їхніми родинами відбувалося і на семінарах у фахівців з Лос-Анджелеса, ABC School (прикладний аналіз поведінки); у завідувача лабораторії змісту і методів навчання дітей з емоційними порушеннями Інституту корекційної педагогіки РАО О.С.Нікольської (дитячий аутизм: діагностика і корекційна допомога), у фахівців Центру лікувальної педагогіки (середовищний підхід при роботі з емоційними розладами у дітей), на численних терапевтичних семінарах різного напряму.

Набутий досвід систематизувався і критично переосмислювався. Нами було засвоєно наступні важливі засади щодо організації та проведення корекційної роботи з аутичними дітьми:

1) опрацювати і застосовувати зручний і науково обґрунтований інструментарій для діагностики і подальшої побудови індивідуальної програми розвитку дитини з аутизмом;
2) орієнтуватися на інтерес дитини ("йти за дитиною"), виявляти її сильні прояви, використовувати її мотивацію у розвивальних цілях;
3) приділяти серйозну увагу становленню сенсомоторних процесів з метою активізації розвитку усіх вищих психічних функцій дитини;
4) організовувати комплексні заняття у мікрогрупах, закріплюючи за кожною дитиною окремого педагога, який допомагатиме їй виконувати усі види навчально-розвивальної діяльності;
5) в залежності від рівня розвитку дитини вміти створювати комфортне чи розвивальне середовище для занять;
6) при залученні батьків як помічників, закріплювати їх не за власною, а за іншою дитиною, що підвищує ефективність взаємодії як батьків, так і дітей;
7) розгортати дослідницьку роботу, опрацьовувати методики і програми як втілення ефективних здобутків власного досвіду; організовувати конференції та семінари;
8) організовувати корекційні табори для родин, які мають дітей з аутизмом.

У результаті організації та втілення власної науково-практичної роботи з дітьми, які

мають аутичний спектр розладів, виокреслено наступні напрями діяльності організації “СОНЯЧНЕ КОЛО”:

1. РОБОТА З ДІТЬМИ а) комплексна діагностика психічного стану дитини; б) розробка індивідуальної програми корекції та розвитку дитини;

в) здійснення корекційно-розвивальної програми;

г) проведення систематичного моніторингу розвитку дитини;

д) супровід у процесі інтеграції дитини в освітній простір.

2. ПІДТРИМКА РОДИНИ

а) консультації щодо індивідуальних особливостей дитини та оптимальних умов її розвитку;

б) інформаційно-методичне забезпечення;

в) організація груп взаємодопомоги;

г) психологічні заняття, тренінги, семінари, лекції для батьків;

д) психотерапія родини.

3. ІНТЕГРАЦІЯ ФАХІВЦІВ
а) науково-практичні семінари, конференції, присвячені проблемам аутизму, налагодження професійного партнерства; б) створення творчих груп для науково-методичного забезпечення роботи практиків;

в) професійна підготовка і підвищення кваліфікації фахівців для роботи з аутичними дітьми;

г) обмін досвід із спеціалістами інших , у т.ч. міжнародних центрів;

д) створення інформаційного простору з аутичної проблематики в Україні.

Систематична робота корекційно-розвивального напряму дозволила виокреслити дві головні засади нашої практичної роботи – це атмосфера радості і успіху та орієнтир на повноцінне включення кожної дитини у навчально-розвивальну діяльність на заняттях у мікрогрупі. У результаті великого науково-практичного досвіду опрацьовано власний метод ефективної роботи з аутичними дітьми, який названо “керована взаємодія у мікрогрупах”. У нас відбуваються комплексні заняття: музичні, образотворче мистецтво, ігрові, психомоторні тощо, але головні зусилля педагогів спрямовані на те, щоб усіма

засобами впливати на становлення здатності дітей до взаємодії. Для цього ми використовуємо будь-яку можливість з метою, щоб діти бачили, чули, відчували один одного, вміли радіти один одному і розуміти, що разом – веселіше і цікавіше. Спрямовуємо погляд дітей у такому керунку, який є важливим для комунікації, активізуємо діалоги між ними, і якщо вони не відповідають, розмовляємо за них (знаючи, що вони здатні все засвоювати), використовуємо чисельні вправи, які потребують тілесних контактів, де є перехресні дотики долонями і ступнями, контакти спиною, чолом, руками тощо, вправи на розвиток почуття опору і багато іншого.

Особливі умови для допомоги родинам, які виховують аутичних дітей, розгортаються у реабілітаційних таборах, де є можливість налагодити інтенсивну корекційну роботу для дітей, а також – усіма доступними засобами сприяти підвищенню батьківської і особистісної компетентності їхніх тат і мам. Окрім комплексних розвивальних програм для дітей організовують заняття на конику, походи з доланням перешкод, репетиції і казкові виставах кожного вечора.

Батьки, які супроводжують дітей з аутизмом на корекційно-розвивальних заняттях інтеграційного табору, мають унікальну можливість ознайомитися з новими адаптаційними здібностями своїх дітей, набути корисні навички їх виховання, нові форми та методи взаємодії з власною дитиною. Для батьків впроваджується також низка методичних семінарів і тренінгів різної спрямованості, їх долучають як помічників до роботи у дитячих мікрогрупах, впродовж усієї зміни відбувається репетиції батьківської вистави, яка традиційно завершує таборову зміну.

Залучення батьків до творчої діяльності (повсякденні імпровізаційні дитячі вистави та підготовка власної вистави) є однією з важливих умов позитивного впливу на особистість кожного з батьків. Ця діяльність здійснюється в атмосфері емоційного піднесення, розкутості, гумору, що сприяє вивільненню творчого потенціалу батьків. В роботі над великою виставою велика увага приділяється таким особистісний проявам, як голос, міміка, пластика, жестикуляція, постава, хода тощо. Батьки, які перетворюються на акторів, не тільки виразно декламують віршований текст вистави, але й співають і танцюють.

З огляду на такі типові для батьків особливих дітей стани, як розпач, відчай, депресивні настої, творчі заняття з батьками (поряд з психологічною і методичною підтримками) є, за нашим досвідом, дуже важливим напрямом роботою з такими родинами. Результатом впровадження комплексної роботи з батьками аутичних дітей є передусім актуалізація їхньої особистісного потенціалу, креативності, здатності до усвідомленого володіння ситуацією взаємодії з дитиною, налагодження продуктивної комунікації всередині сім'ї в цілому, що обумовлює покращення взаємодії з власною дитиною та включення в активне, насичене подіями, змістовне життя.

У цьому контексті народження особливої дитини починає сприйматися батьками як стимул для власного розвитку і особистісного перетворення, що має наслідком активне і творче ставлення до дитини, її розвитку та соціалізації.

Набутий досвід дозволив також визначити професійно необхідні якості для фахівця, який працює з аутичними дітьми:

· передусім це має бути велика цікавість до аутичних дітей і бажання пізнавати їхні неповторні риси;

· чутливість до індивідуальних проявів дітей з аутизмом, вміння їх розуміти, підхоплювати, обігрувати їхню активність (або цікавість до чогось) і особливу

вокалізацію; творчо розширювати межі наявних у дитини стереотипів; вміти максимально використовувати потенціал дитини;

· прагнення оволодівати великим поведінковим репертуаром, долати межі власних стереотипних проявів, розвивати вміння співати, грати на музичних інструментах, танцювати, виявляти акторську майстерність тощо (за метафоричним порівнянням, самим стати своєрідним інструментом, здатним у будь-який момент привертати і підтримувати увагу аутичної дитини, захоплювати її тією діяльністю, яка пропонується, створювати для неї простір самовиявлення у зовнішньому світі);

· вміння гнучко змінювати стиль взаємодії з дитиною у відповідності від наявного у неї стану; так, наприклад, за наявності у дитини низького тонусу – активізувати, емоційно надихати на продуктивну діяльність, за гіпертонічності – використовувати передусім засоби послаблення напруги та аутичних захистів;

· спроможність підтримувати у себе стан психоемоційної мобілізації та миттєво орієнтуватися в актуальній ситуації. Зважаючи на непередбачуваність проявів аутичних дітей, педагог має бути готовий до агресивних і аутоагресивних проявів, характерних для деяких з них, та вміти надавати їм конструктивної форми;

· спрямованість на успіх та вміння бачити позитивні зрушення у розвитку дитини тощо.

Орієнтир на ефективну допомогу аутичним дітям та їхнім родинам надихає нас постійно підвищувати власний рівень майстерності у роботі з ними, а також шукати однодумців, для яких така робота також є справою життя.

Тетяна Скрипник, канд. психол. наук,
с.н.с.лабораторії діагностики і психічного розвитку дитини
Інституту спеціальної педагогіки АПН України,
координатор програм для дітей з аутизмом та їхніх батьків
громадської асоціації підтримки осіб з аутизмом “СОНЯЧНЕ КОЛО”